ئێراق : ناسنامەکان و ستراتیژی نەتەوەیی کوردستان

(بەشی یەکەم)

ئیسماعیل ئیبراهیم ڕواندزی
Ismail_rwandzi@yahoo.com

ئەم نووسینە ئامانجی بەشداریکردنە لە فۆرمۆلەکردنی نموونەیەکی نوێ لە بیرکردنەوەی ستراتیژیانە بۆ پرۆژەی نەتەوەیی کوردستان ، وە هەوڵدەدا لە پێناو داڕشتنی تێگەیشتنێکی کوردستانیانە بۆ ستراتیژی نەتەوەیی لە چواچێوەی بەها بنچینەییەکان ، کە مەوزوعیەتی زانستی و ئیلتزامی نەتەوەیی بە کێشەکانی نەتەوەی کورد پێکەوەگرێدەدا . وە هەروەها مەبەست لێی لێکدانەوە و نرخاندنی ئاڵوگۆرە بنچینەیەکانی چەند سالی رابردووی ئێراقە لە پەیوەند بە بەرژەوەندیەکانی کوردستان و پرۆژەی نەتەوەیی و هەوڵدان بۆ رۆشنایی خستنەسەر ئاسۆی داهاتووەکانی ، کە بتوانێ زەمینەیەکی باش بێت بۆ بەرپاکردنی جەدەل و ڕا گۆڕینەوە لە ناوەندە سیاسی و فیکریەکانی کوردستان .

نارۆشنی لە ستراتیژی نەتەوەیی لە بارووددۆخی پڕ لە ئاڵوگۆڕی ئەمرۆی ئێراق یەکجار کوشندەیە . بۆچی ؟ چونکە ئەمرۆ ئێراق لە سەردەمی بیناکردنەوە و پێناسەکردنەوەدایە وەک دەوڵەت و ناسنامە و دەزگاکان . بەشبەحاڵی خۆم ئەمرۆ نارۆشنی لە ستراتیژی نەتەوەیی و سیاسی هەستپێدەکەم ، تەنانەت تا ئێستا خودی ووشەی ستراتیژ لە زۆرێک ناوەندی فیکری و سیاسی لە کوردستان بە نارۆشنیەکی زۆرەوە بەکاردەهێنرێ . لێرە زیاتر ناچمە سەر ئەم مەسەلەیە چونکە بەشێکی تایبەت لەم نووسینە تەرخان کراوە بۆ ڕۆشنکردنەوەی ستراتیژی نەتەوەیی کوردستان .
دەبێ سەرەتا ئێمە وەک تاک و میللەت و هێزی نەتەوەیی ئەو پرسیارانە بکەین : ئایا ئێراق وەک ناسنامە و جوگرافیا لە کوێی پرۆژەی نەتەوەیی ئێمەی کورد وەستاوە ؟ بۆ ئێمە ئێراق چی دەگەیێنێ ؟ کام ئێراق ئێمە نزیک دەکاتەوە لە بەدیهێنانی خەونەکانمان ؟ خەونەکانمان چین ؟ کێشەی ئێمە وەک نەتەوەی کورد لەگەڵ ئێراق چی بووە و چییە ؟ کێشەی ئێراقییەکان لەگەڵ کورد وەک نەتەوە و جوگرافیا چی بووە و چییە ؟ وەڵامی ئەم پرسیارانە و هیتر یەکجار چارەنووسسازە لە ڕۆشنکردنەوە و فۆرمۆڵەکردنی پرۆژەی نەتەوەیی کوردستان .
ڕاستە ڕووخانی دەوڵەتی شۆڤینیستی عەرەبی بەعس و هاتنی ئەمریکا و ڕۆژئاواییەکان بۆ ئێراق یەکجار سوودبەخش بوو بۆ کورد ، بەڵام ئێمەی کورد وەک نەتەوە و جوگرافیا تەنیا بەبوونی ستراتیژێکی نەتەوەیی ڕۆشن دەتوانین بەرهەمی ئەم ڕووداوەمان دەستبکەوێ ، وە لە داهاتووی ئێراق زیاتر و زیاتر پلەی سەربەخۆیی و سەروەری نەتەوەیی و سیاسی و جوگرافی بەدەستبێنین . من هەوڵدەدەم لە نووسینە سەرخەتەکانی ئەم ستراتیژە نەتەوەییە ڕۆشنبکەمەوە .

ناسیونالیزمی عەرەبی لە ڕوانگەی سوونّە و شیعە

بۆ تێگەیشتن و دیاریکردنی هۆیەکانی مێژووی پڕ لە تراژیدیای گەلی کوردستان و ناسەقامگیری بارووددۆخی سیاسی و کۆمەلایەتی و ئابووری کۆمەڵگای ئێراق ، وە هەرەشەی تێکچوون و خراپتربوونی وەزعی ئێستای ئێراق ، ئەوا پێویستە ، بێجگە لە ململانێی مێژوویی نێوان کورد و عەرەب لەسەر ناسنامەی ئێراق ، چاوێک بخشێنین بە ململانێی مێژوویی سونە و شیعە بۆ مەفهومی ناسیونالیزمی عەرەبی .

دەوڵەت و جوگرافیای ئێراق بەرهەمی ڕێکەوتنێکی ناپیرۆزی نێوان سەرکردە عەرەبەکان (بە تایبەتی سوونںە عەرەبەکان) ، کە ڕاپەڕینیان لە دژی ئیمبراتۆریەتی عوسمانی ڕاگەیاندبوو ، وە دەوڵەتی کۆلۆنیالیستی ئەوکاتی بەریتانیایە . لە بنچینەدا مەلیکی یەکەمی ئێراق (فەیسەلی یەکەم) خەڵکی ئێراق نەبوو ، بەڵام بەریتانیەکان ، لەلایەک پێیانوابوو کە ڕابەرە سیاسی و ئاینییەکانی شیعە توندڕەو جێی مەترسین بۆ بەرژەوەندییەکانی بەریتانیا لێرەشەوە بە پێویستیان زانی کاریگەرییان کەمبکەنەوە لەسەر زۆرینەی شیعە مەزهەبەکان لە ئێراقدا ، وە لەلایەکی تر بەهۆی متمانەپێکردن و دڵسۆزی مەلیک فەیسەل بۆ بەریتانیا ، بە یارمەتی چەند ئەفسەرێکی پێشووی سووپای عوسمانییەکان کردیان بە مەلیکی ئێراق . لەو ڕۆژەوە ئیتر سوونںە عەرەبەکان بوونە میراتگری عوسمانییەکان لە ئێراقدا . بەڵام ئەوە هەموو چیرۆکەکە نییە چونکە لە بنچینەدا سوونںە عەرەبەکان بۆ جێگیرکردنی دەستهەڵاتی خۆیان سوودییان هەم لە مێژووی باڵادەستی ڕۆشنبیری و فەلسەفەی سوونیگەرایی عوسمانییەکان وەرگرت ، وە هەم پاڵپشتی بەریتانیا و سەرکردە و لایەنە سوونںیەکانی جیهانی عەرەبی و نەبوونی ڕابەرانی کارامە و بەرچاوڕۆشن لەناو شیعەکان دەوری چارەنووسسازی بینی .

ئەگەرچی شیعە عەرەبەکان و سوونںە عەرەبەکان هەمیشە خاوەنی بەرنامەی سیاسی جیاوازبوونە ، بەڵام هەردووکیان زۆر بە توندی بەرگری لە یەکپارچەیی خاکی ئێراق دەکەن . لە کاتێکدا مەسەلەی یەکپارچەیی ئێراق بۆ سوونںە عەرەبەکان سەرچاوە دەگرێ لە ئایدۆلۆژیا و بیری یەکێتی و مەزنخوازی نەتەوە و نیشتمانی عەرەبی گەورە ، ئەوا بۆ شیعەکان وانییە ، شیعەکان پێیانوایە ئێراق مولکی ئەوانە و تیادا زۆرینەن بۆیە یەکپارچەیەکەشی گرنگە چونکە خەون بە دامەزراندنی دەوڵەتێکی شیعەگەرایی و ئاینی گەورە و بەهێز دەبینن کە دەوری چارەنووسساز و یەکلاکەرەوە بگێڕێ لە ناوچەکەدا . بێگومان ئەم خەونەش ، کە چەندین ساڵە ئایەتووڵاکانی شیعە هەوڵی بۆ دەدەن ، نایەتەدی بەبێ دەستبەسەرداگرتنی خاک و سامانە نەوتی و سروشتیەکانی کوردستان .

دوای ڕووخانی ئیمبراتۆڕیەتی خیلافەتی عوسمانی و هاتنی بەریتانییەکان بۆ ئێراق سەرکردە سوونںیەکان و ڕابەر و ئایەتووڵا شیعەکان ڕێکەوتن لە سەر دامەزراندنی دەوڵەتی ئێراق بە سەرۆکایەتی کەسێکی سوونںە ، بەڵام شیعەکان پیلانی ئەوەیان هەبوو کە لەگەڵ دەرکردن و ڕۆیشتنی بەریتانییەکان دەست بەسەر دەوڵەت و دامودەزگا تەشریعیەکان دابگرن . ئەوەبوو ڕاپەرین ، بەڵام ڕاپەرینەکەیان شکستی خوارد ، سوونںە عەرەبەکان ئەمەیان بەهەڵ زانی بو بەدەستەوەگرتنی دەستهەڵات . ئەگەرچی بەشێکی بەرچاوی سوونںەش بەشداری ڕاپەرینیان دژ بە بەریتانییەکان کردبوو بەڵام بەهۆی نزیکی بیر و ستراتیژی سەرکردە سوونںیەکان لە گەڵ بەڕیتانیا ، وایکرد بەریتانییەکان متمانە زیاتر بە سوونںەکان بکەن ، بۆیەش دەستهەڵاتیان بە تەواوی دایە دەست سوونںە عەرەبەکان .

کێشەی سوونںە و شیعە لە پاش دامەزراندنی ئێراق دەگەڕێتە دەگەڕێتەوە بۆ دوو شت : یەکەم : کێ حوکمی ئێراق بکا ؟ ، وە دووەم : تێگەیشتن بۆ مەفهومی ناسیونالیزمی عەرەبی . لە کاتێکدا سوونںە عەرەبەکان ئایۆلۆژیای سەرەکیان یەکێتی نەتەوەیی عەرەب بوو ، ئەوا شیعە عەرەبەکان بەوپێیەی مەزهەبی سوونںە لە جیهانی عەرەبی زۆرینە و زاڵە ئەمەیان لە بەرژەوەندی خۆیان نەدەزانی ، بۆیە شیعە عەرەبەکان زیاتر پێیان لەسەر ناسنامەی ئیراقیبوون و جوگرافیای ئێراق دادەگرت کە تیادا خۆیان زۆرینە بوون . ئەم جیاوازیەش لە مەفهومی سوونںە و شیعە بۆ ناسیونالیزم زۆر بە ئاشکرا هەر لە سەرەتای دامەزراندنی ئێراق دەردەکەوێ بە جۆرێک ڕابەرە شیعەکان دژایەتی هەوڵی حکومەتیان دەکرد بۆگەشەپێدانی وشیاری و بیری نەتەوەیی عەرەبی لە ئێراقدا ، چونکە پێیان وابوو ئەمە فێڵێکی سوونںە عەرەبەکانە دژ بە شیعە بۆ بەدەستەوەگرتنی دەستهەڵات . وە پێیانوابوو کە زۆربەی ئەوانەی ئیدعای "عروبە" و بیری ناسیونالیستی عەرەبی دەکەن لە بنچینەدا ئیراقی نین و سەر بە هوزە عەرەبیەکانی ئێراق نین . لە لاکەی تر سوونںەکان ئەم هەڵوێستەی رابەر و ئایەتولا شیعەکانیان کردە بەڵگە بەوەی کە شیعەکان دژایەتی "عروبە" و هەوڵی حکومەت دەکەن لە پێناو گەیشتن بە ئامانجی دامەزراندنی نیشتمانێکی عەرەبی مەزنخواز و گەورە دوورتر لە سنوورەکانی ئێستای ئێراق . وە تەنیا بەمەش نەوەستان بەڵکو بۆ نشاندانی ترسی شیعە و مەزهەبی شیعە لەسەر مەفهومی ناسیونالیزمی عەرەبی ، دەستهەلاتدار و نووسەرە

سوونه و شۆفینیستەکان هەستان بە هەڵدانەوەی لاپەرەکانی مێژووی ئیسلام بەجۆرێک بۆ کەمکردنەوە لە ناسنامەی ئیراقیبوونی شیعەکان تاوانباریان کردن بەوەی کە شیعەکان نەوەی سەفەوییەکان (بنەماڵەیەکی شیعەی تورکمانی بوون کە فەرمانڕەوای ئێرانیان لە نێوان 1501–1722 م کرد) و شعوبییەکانن (بزووتنەوەیەک بوو لە نێو میللەتی فارس و غەیرە عەرەبەکان سەریهەڵدا لە دژی قۆرغ کردنی دەستهەڵات لە نێو ئیسلام لە لایەن عەرەبەکان) .

ـ درێژەی هەیە ـ